

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового
права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Адміністративно - господарські санкції та їх відмінність
від адміністративної відповідальності”**

Студента 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Івашківа Н.І.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _

Члени комісії

_____

_____

_____

_____

_____

_____

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1 Проблематика правової природи господарсько-правової відповідальності.....	5
1.1. Поняття та значення господарсько-правової відповідальності в системі права.....	5
1.2. Функції господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності.....	11
Розділ 2 Господарські санкції в механізмі господарсько-правової відповідальності.....	15
2.1. Сутність господарсько-правових санкцій.....	15
2.2. Проблеми співвідношення господарської відповідальності та господарських санкцій.....	18
Розділ 3 Види господарсько-правових санкцій.....	24
3.1. Договірні санкції.....	24
3.2. Адміністративно-господарські санкції.....	30
Висновок.....	33
Список використаних джерел.....	35

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день в науці господарського права не існує єдиного підходу щодо розуміння понять господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції. З переходом України до ринкової економіки система економічних санкцій, яка склалася в умовах дії командно-адміністративної системи виявилася не пристосованою до нових умов господарювання і саме тому нормальне функціонування економіки потребувало зміни господарсько-правової відповідальності.

Слід відмітити, що господарсько-правова відповідальність є юридичною категорією, що вироблена наукою господарського права задовго до прийняття Господарського кодексу України (далі - ГК України), проте лише в останньому вона знайшла своє законодавче закріплення і визнання, хоч розкриття її змісту в цьому законодавчому акті не можна визнати повним та чітким.

Дискусії щодо співвідношення господарсько-правової відповідальності та господарсько-правових санкцій, що виникають в наукових колах, стосуються переважно наступних питань: чи співпадають поняття господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції; які ознаки є родовими, а які мають видовий характер щодо цих понять; чи є різниця між реалізацією господарсько-правової відповідальності та господарсько-правових санкцій.

Категорія юридичної відповідальності з усіма її проявами є досить популярним об'єктом наукових досліджень протягом останнього століття як для вітчизняної, так і для зарубіжної доктрини. Проблеми господарсько-правової відповідальності глибоко досліджені в роботах науковців: Мамутова В., Малеїна Н., Шевченко Н., Липницького Д., Болотової Г., Щербини С., Шелухіна М., Мартем'янова В. та інших.

Метою даної роботи є дослідження господарсько-правової відповідальності у її співвідношенні з господарськими санкціями.

Завданнями є:

- визначення поняття та значення господарсько-правової відповідальності в системі права;

- характеристика функцій господарсько-правової відповідальності;
- дослідження господарсько-правових санкцій в механізмі господарсько-правової відповідальності;
- аналіз проблем співвідношення господарської відповідальності та господарських санкцій;
- характеристика видів господарсько-правових санкцій.

Об'єктом дослідження є господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції.

Предметом цього дослідження виступають господарсько-правові санкції та господарсько-правова відповідальність як наукові поняття, що відображають сутність правоохоронних засобів у механізмі правового регулювання.

Структура роботи. Курсова робота складається із вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел. Розміщена на 36-ти аркушах.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМАТИКА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та значення господарсько-правової відповідальності в системі права

Діюче законодавство не містить визначення господарсько-правової відповідальності. У ч.1 ст. 216 ГК України лише встановлено, що учасники господарських відносин несуть відповідальність за порушення правил здійснення господарської діяльності шляхом застосування до них передбачених законом чи договором санкцій.

Виходячи зі змісту наведеної норми, виникає питання чи всі учасники господарських відносин можуть бути суб'єктами господарсько-правової відповідальності. У ч.1 ст. 2 ГК України визначено коло учасників господарських відносин, до яких належать: суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [1].

У зв'язку з цим, беручи до уваги логічний зв'язок між нормами ч.1 ст.2 та ч.1 ст.216 ГК України, О. Заярний стверджує, що дія господарсько-правової відповідальності поширюється лише на суб'єктів господарювання. Науковець зазначає, що обмеження сфери застосування відповідальності за колом суб'єктів зумовлена наступними обставинами:

по-перше - лише суб'єкти господарювання безпосередньо здійснюють господарську діяльність, Щодо інших суб'єктів, їх участь у господарських відносинах обмежується реалізацією окремих прав та обов'язків для задоволення власних потреб чи виконання функцій держави;

по-друге - суб'єктом, на якого покладається виконання господарського зобов'язання може бути тільки суб'єкт господарювання;

по-третє - підставою господарсько-правової відповідальності є вчинене правопорушення, тобто невиконання чи неналежне виконання господарських зобов'язань, правил здійснення господарської діяльності [8, с. 51].

Важливо відмітити, що в юридичній літературі поняття господарсько-правової відповідальності досліджується під різним кутом зору, що зумовлює неоднозначне ставлення до господарсько-правової відповідальності з боку науковців і практиків. Причинами виникнення такого явища, як правило, називають наступні:

- багатопланове функціональне призначення господарсько-правової відповідальності в механізмі правового регулювання господарських відносин;
- відсутність єдиного законодавчого і доктринального підходу щодо встановлення юридичного змісту цього виду відповідальності;
- різноманітність форм, в яких реалізується господарсько-правова відповідальність та виражаються її економічні наслідки;
- широке коло суб'єктів господарсько-правової відповідальності та підстав її застосування;
- відсутність чітко визначених законодавчих меж господарсько-правової відповідальності;
- недостатній рівень правового регулювання особливостей господарсько-правової відповідальності в окремих видах господарських відносин, зокрема організаційно-господарських;
- різноманітність поглядів щодо способів покладення господарсько-правової відповідальності [2, с. 411-412].

Розглянемо найбільш вдалі та поширені в юридичній літературі наукові трактування господарсько-правової відповідальності.

О. О. Кикоть вважає, що господарсько-правова відповідальність є субінститутом юридичної відповідальності, що реалізується в межах галузі господарського права за допомогою методів, принципів і механізму регулювання адміністративного й цивільного права [9, с. 230].

На думку І. В. Булгакової господарсько-правова відповідальність - це

економічні за змістом і юридичні за формою методи впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання, що вчинив правопорушення [3, с. 267].

А. Шпомер під господарською відповідальністю розуміє настання несприятливих майнових наслідків (стягнення збитків, штрафу тощо) при порушенні правил функціонування господарського механізму, які встановлюються державними органами в інтересах держави або сторонами в договорі [17, с. 6]

О. Заярний вважає, що поняття господарсько-правова відповідальність охоплює нормативну і суб'єктивну сторони.

Господарсько-правова відповідальність у нормативному розумінні цього поняття - це система норм, які встановлюють межі та форми впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання, а також принципи і умови їх застосування.

Суб'єктивна сторона господарсько-правової відповідальності проявляється через покладення на суб'єкта господарювання, що вчинив правопорушення, передбаченого у нормах закону чи умовах договору додаткового обов'язку, виконання якого має наслідком вплив на його економічні інтереси, що виражається у зменшенні наявного майна чи створенні організаційних труднощів при здійсненні господарської діяльності [8, с. 51-52].

В. С. Щербина передбачає, що відповідальність у господарському праві (господарсько-правова відповідальність) - це комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання - суспільні відносини, що виникають і функціонують у зв'язку з вчиненням господарського правопорушення [18, с. 10].

У функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки (в господарських відносинах) [14, с. 140].

Відповідно до ст. 216 ГК України господарсько-правова відповідальність базується на принципах, згідно з якими:

- потерпіла сторона має право на відшкодування збитків незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- передбачена законом відповідальність виробника (продавця) за недоброякісність продукції застосовується також незалежно від того, чи є застереження про це в договорі;

- сплата штрафних санкцій за порушення зобов'язання, а також відшкодування збитків не звільняють правопорушника без згоди другої сторони від виконання прийнятих зобов'язань у натурі;

- у господарському договорі неприпустимі застереження щодо виключення або обмеження відповідальності виробника (продавця) продукції [1].

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки.

З точки зору форми ця відповідальність є юридичною, тобто являє собою дію (вплив) кредитора (потерпілого) на правопорушника безпосередньо або за допомогою суду. Юридична природа такої відповідальності полягає у негативній оцінці поведінки правопорушника з боку держави і в прямій вимозі або санкції закону застосувати до нього заходи майнового впливу у вигляді відшкодування збитків, сплати неустойки, штрафу, пені або інші несприятливі для правопорушника правові наслідки (адміністративно-господарські санкції). Загальним принципом цієї відповідальності є державна забезпеченість щодо застосування передбачених договором чи законом майнових та інших господарських санкцій. Держава гарантує застосування їх завдяки системі спеціальних і загальних правозахисних державних органів, функцією яких є саме застосування господарських санкцій.

За змістом господарсько-правова відповідальність переважно є матеріальною і застосовується у формі певної системи майнових (економічних) санкцій, передбачених або дозволених нормами господарського законодавства. У такому разі суб'єкти господарювання (як господарські організації, так і громадяни-підприємці) несуть лише матеріальні витрати як відповідальність (примусові виплати, неодержання належних сум, зменшення майна внаслідок відшкодування збитків і т. ін.). Господарське законодавство закріплює принцип

повної майнової відповідальності суб'єктів господарювання аж до оголошення банкрутом (ч. 4 ст. 205 ГК України). Таким чином, найвищою економічною санкцією згідно із законодавством можна вважати процесуальне (судове) оголошення суб'єкта-боржника банкрутом.

Особливістю господарсько-правової відповідальності є те, що застосування до правопорушника заходів господарсько-правової відповідальності може привести до настання для нього інших (нематеріальних) наслідків, що характерно, зокрема, у разі застосування адміністративно-господарських санкцій організаційного характеру, примусового поділу суб'єкта господарювання, який зловживає монополієм (домінуючим) становищем на ринку, визнання емісії цінних паперів недійсною тощо [18, с. 11].

Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання. Відповідно до ч.2 ст. 218 ГК України учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення господарської діяльності. Не вважаються такими обставинами, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів [1].

Виходячи з вказаного, є всі підстави для висновку про те, що господарсько-правова відповідальність, маючи специфічні ознаки, які відрізняють її від цивільно-правової та адміністративно-правової відповідальності, є самостійним видом юридичної відповідальності [18, с. 11].

Отож, важливо зазначити, що значення господарсько-правової відповідальності, нині істотно зростає у зв'язку з підвищенням ролі правових засобів у вирішенні завдань регламентації господарського обігу. Відповідальність має розглядатися в якості одного з діючих важелів механізму господарювання, що здійснює значний вплив на прискорення економічного розвитку нашого суспільства [15, с. 175].

1.2. Функції господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності

Під функціями господарсько-правової відповідальності необхідно розуміти напрями її дії, той господарський результат, що настає у результаті застосування цієї відповідальності [4, с. 387].

У теорії господарського права ведеться дискусія з приводу того, яка ж названих функцій є основною і найбільш важливою у сфері господарювання. В цьому питанні підтримуємо думку О. В. Круглової, яка зазначає, що немає сенсу виділяти для кожної з форм господарської відповідальності якусь одну домінуючу функцію, оскільки всі вищезазначені функції в тій чи іншій мірі притаманні кожній з форм господарсько-правової відповідальності. Пояснюється це тим, що господарські санкції можуть розглядатися і як міра відповідальності для правопорушника, і як міра захисту для потерпілої сторони. Так, по відношенню до правопорушника всі форми відповідальності покликані забезпечити передусім стимулювання, спонукання його до припинення правопорушення та належного виконання своїх обов'язків. Для потерпілої сторони всі вони в тій чи іншій мірі покликані виконувати компенсаційну (відновлювальну) функцію.

Таким чином, основними функціями господарсько-правової відповідальності є компенсаційна, попереджувально-стимулююча, штрафна (каральна), сигналізаційна та інформаційна, вплив яких має забезпечити рівні умови господарювання та дотримання усіма учасниками господарських відносин суспільного господарського порядку [10, с.93-94].

Розглянемо їх детальніше.

Компенсаційна функція - функція, що спрямована на відновлення незаконно порушених прав, примусове виконання невиконаних обов'язків, властивих майновій відповідальності [10, с. 92]. Ця функція закріплена насамперед у ч. 1 ст. 224 ГК України, згідно з якою учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим

збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено [1]. Цікавою є позиція О. М. Вінника, котра зазначає, що дана функція притаманна всім видам і формам господарсько-правової відповідальності, але найбільше проявляється при застосуванні штрафних санкцій та відшкодуванні збитків [4, с. 388].

Вважаємо, що неточною є позиція О. М. Новошицького, який зазначав, що під такою функцією слід розуміти призначення санкції компенсувати підприємству збитки від правопорушення, за яке вона стягується. З урахуванням такого підходу, компенсаційною функцією наділені, на його думку, лише залікова та виключна неустойки і відшкодування збитків [13, с. 22]. Однак з такою позицією важко погодитись, оскільки мова не може йти тільки про відновлення порушених у результаті невиконання зобов'язань майнових госпрозрахункових інтересів підприємств - учасників господарського обігу чи відшкодування збитків від правопорушення. По-перше, невиконання майнових зобов'язань суб'єктами господарювання може бути не тільки стосовно підприємств, але й щодо інших учасників господарських відносин, якими згідно зі ст. 2 ГК України можуть бути: громадяни-підприємці як суб'єкти господарювання; органи державної влади та органи місцевого самоврядування, що наділені господарською компетенцією; споживачі [1]. Крім того, слід відрізнити негативні наслідки та примусове виконання обов'язків, яке не є несенням відповідальності. По-друге, такою функцією наділена відповідальність не лише за невиконання майнових зобов'язань, а й за порушення правил здійснення господарської діяльності.

Виходячи з цього, О. В. Круглова уточнює поняття компенсаційної функції відповідальності суб'єктів господарювання, а саме - це відновлення правового становища учасників господарських відносин, порушеного у результаті невиконання або неналежного виконання зобов'язань чи недотримання правил здійснення господарської діяльності [10, с. 92].

Сутність попереджувально-стимулюючої функції полягає в тому, що застосування до правопорушника майнових санкцій спонукає його до усвідомленої зміни своєї протиправної поведінки (негативне стимулювання),

припинення правопорушення і реального виконання зобов'язання. Саме загроза застосування господарської санкції примушує учасників господарських відносин, передусім, суб'єктів господарювання, діяти правомірно. Крім того, ця функція проявляється також і при застосуванні до суб'єкта господарювання санкцій організаційного характеру, зокрема оперативно-господарських або адміністративно-господарських санкцій [19, с. 146]. Це підтверджується, зокрема, ст. 235 та ст. 238 ГК України, відповідно до яких застосування таких санкцій спрямоване на припинення та/або попередження правопорушень саме суб'єктів господарювання шляхом створення для них несприятливих наслідків [1].

Сигналізаційна функція виявляється у тому, що застосування до учасника господарських відносин господарсько-правової відповідальності є сигналом для нього про необхідність поліпшення своєї роботи з метою уникнення в майбутньому втрат від застосування такої відповідальності, а для контрагентів такого порушника - сигналом про необхідність зважити доцільність продовження з ним договірною зв'язку або ж розірвання існуючого [7, с. 292].

Деякі науковці, зокрема О. М. Вінник, А. М. Подоляка, виділяють також інформаційну функцію. А. М. Подоляка зазначає, що суть цієї функції полягає у тому, що факт пред'явлення претензії, позову, стягнення збитків тощо - це юридична інформація про неблагополучний стан, наявні хиби у господарській діяльності суб'єкта. Разом з тим, це й інформація про необхідність вжиття відповідних заходів щодо поліпшення справ і наведення порядку на підприємстві [14, с. 140]. О.М. Вінник вважає також, що роль вказаної функції полягає також в інформуванні учасників господарського життя про негаразди в діяльності їх партнерів, а відтак - про доцільність коригування своїх відносин з ними [4, с. 388].

На думку О. В. Круглової, сигналізаційна функція є нібито логічним продовженням інформаційної функції, тобто вказані функції настільки тісно пов'язані між собою, що немає необхідності виділяти їх окремо [10, с. 93].

У науковій літературі дискутується питання щодо такої функції

господарсько-правової відповідальності, як каральна або штрафна. При цьому, слід погодитись з О. М. Вінник, яка стверджує, що така функція незначною мірою характерна для зазначеної відповідальності, хоча в певних випадках відіграє значну роль (сплата штрафної неустойки, яка передбачає і сплату суми неустойки, і повного відшкодування збитків; в окремих випадках це можуть бути господарсько-адміністративні штрафи за заборонені законом дії у сфері економічної конкуренції, якщо вони створили лише загрозу обмеження конкуренції на ринку, не завдавши шкоди її учасникам) [4, с. 387].

РОЗДІЛ 2

ГОСПОДАРСЬКІ САНКЦІЇ В МЕХАНІЗМІ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

2.1. Сутність господарсько-правових санкцій

Господарськими санкціями, відповідно до ст. 217 ГК України, визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки [15, с. 177-178].

У науково-практичному коментарі Господарського кодексу України вказується, що поняття господарських санкцій та їх виділення в окрему самостійну групу є новелою в законодавстві і охоплює широке коло заходів, перелік та порядок здійснення яких встановлено іншими статтями розділу V Кодексу і спеціальними законами [12, с. 354].

Як зазначається в літературі, господарсько-правова санкція становить визначену безпосередньо законом або договором міру (масштаб, величину) відповідальності правопорушника. Це гранична величина майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосувати до нього кредитор або відповідний орган (суд) [15, с. 178].

Господарсько-правові санкції у своїй сутності є економічно-юридичними. Тому в законодавстві визначення економічні і майнові можуть вживатися як тотожні. Термін “економічні” означає, що за змістом господарсько-правова відповідальність є економічною. Це негативний економічний вплив на правопорушника, щоб стимулювати його виконати зобов’язання.

Термін «майнові санкції» є юридичним еквівалентом попереднього терміна і означає, що з точки зору форми господарсько-правова відповідальність є юридичною відповідальністю. Цю відповідальність застосовують лише у правовій формі, якою є передбачені законом або договором майнові (економічні за змістом) санкції [14, с. 140].

Р. Б. Шишка підкреслює, що не всяке застосування санкцій є відповідальністю, а лише вчинене від імені держави у встановленому порядку і

реалізоване у виді примусу до деліквента [16, с. 132].

Розглянемо основні ознаки господарських санкцій:

- є засобом примусу держави або сторони за договором і застосовується на основі закону, договору і рішення суду;

- застосовуються невідворотно лише у тому випадку, коли державний орган зобов'язаний застосувати відповідальність і не має права від нього відмовитись, чого не можна сказати про оперативно-господарські санкції за договором;

- передбачають додаткові витрати матеріальних коштів господарюючого суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання;

- являють собою спосіб впливу держави або сторони за договором щодо регулювання економічних відносин у державі [17, с. 6-7].

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і законних інтересів громадян, організацій та держави, у тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих унаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

Господарсько-правові санкції можна класифікувати за різними ознаками, зокрема:

I. За критерієм змісту впливу - на грошові (сплата неустойки, господарсько-адміністративний штраф, відшкодування збитків) та натуральні (заміна неякісної продукції на якісну).

II. За критерієм безпосередньої спрямованості - на майнові (конфіскація, сплата неустойки, відшкодування збитків, господарсько-адміністративний штраф) та організаційні (господарсько-організаційні, оперативно-господарські санкції»).

III. За характером порушених відносин - на: а) санкції, що застосовуються у горизонтальних відносинах, тобто між рівноправними суб'єктами господарювання (сплата неустойки або оперативно-господарські санкції, відшкодування збитків, оперативно-господарські санкції); б) санкції, що застосовуються у вертикальних відносинах, тобто між компетентним державним

органом та суб'єктом господарювання (планово-госпрозрахункові санкції, адміністративно-господарські санкції); в) універсальні санкції, що застосовуються і в горизонтальних, і у вертикальних відносинах (відшкодування збитків).

IV. Залежно від виду порушених відносин - на: санкції, що застосовуються в договірних відносинах (відшкодування збитків, штрафні, оперативно-господарські) і санкції, що застосовуються в позадоговірних відносинах (відшкодування збитків, адміністративно-господарські санкції).

V. Залежно від інституту господарського законодавства, норми якого передбачають застосування господарсько-правової відповідальності, розрізняють: відповідальність за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства; відповідальність у сфері капітального будівництва; відповідальність у галузі зовнішньоекономічної діяльності; відповідальність у галузі транспорту; відповідальність на ринку цінних паперів та ін. [6, с. 320-321].

Правовим засобом господарсько-правової відповідальності (формою реалізації відповідальності і одночасно мірою відповідальності) є штрафні санкції, відшкодування збитків та оперативно-господарські санкції, що застосовуються до учасників господарських відносин за невиконання або неналежне виконання організаційно-господарських зобов'язань, а також адміністративно-господарські санкції, що застосовуються до суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності і є за своїм характером публічно-правовими [18, с. 10].

2.2. Проблеми співвідношення господарської відповідальності та господарських санкцій

В юридичній літературі проблема співвідношення відповідальності і санкцій об'єднує три групи поглядів вчених:

1. Відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями.
2. Поняття санкції включає у свій зміст відповідальність.
3. Відповідальність є більш широким поняттям і включає у свій зміст санкції [8, с. 54].

Ця класифікація має значну наукову цінність, яка полягає у встановленні видових ознак відповідальності чи санкцій, які згодом відображаються на законодавчому рівні і у практичній діяльності учасників господарських відносин.

Що стосується першої групи поглядів науковців, відповідно до якої відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями, то вона є найменш розповсюдженою у науковій літературі. Суть цієї думки полягає в тому, що санкція і відповідальність є тотожними поняттями. В межах даної концепції відповідальність розглядається, як передбачена законом майнова санкція, що підлягає застосуванню до боржника за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання (Брагинский М.И., Витрянский В.В.). В ході реалізації передбачених законом чи договором санкцій між правопорушником і компетентним органом виникають особливі правовідносини, в межах яких визначаються розміри відповідальності та відбувається її застосування. Оскільки відповідальність залежить від розміру санкцій, то відсутні підстави для відокремлення цих понять.

На думку О. А. Заярного, вказана концепція ґрунтується на тричленній структурі правової норми. Внутрішня побудова цієї конструкції виходить з того, що порушення правових приписів, викладених у диспозиції ідеальної правової норми призводить до вступу в дію санкції, якою визначається міра впливу на правопорушника. В результаті вчиненого правопорушення санкція переходить на інший рівень з елементу логічної структури норми, до засобу

відповідальності, що застосовується за порушення закону чи договору. При цьому обидві форми прояву поняття санкцій нерозривно пов'язані між собою [8, с. 54].

Постановка в один ряд відповідальності та санкцій, на думку Н. М. Шевченка, не підтверджується вагомими аргументами. Об'єднання перелічених заходів не дозволяє вирішувати які-небудь пізнавальні чи практичні задачі. До того ж, ототожнення засобів впливу веде до ігнорування об'єктивно існуючих особливостей окремих юридичних конструкцій, перш за все мети і порядку їх застосування. Відповідно, змішування понять, що розглядаються може призвести до неправильного обрання форми відповідальності для порушника зобов'язання. Зауваження, висловлені Н. М. Шевченком з-приводу недоцільності дослідження відповідальності і санкцій як єдиного поняття, спростовують аргументацію авторів відповідної концепції. Як відомо, факторами, прийнятими за основу при ототожненні відповідальності та санкцій, є реалізація їх в межах охоронних відносин і нормативне закріплення розмірів заходів примусу [15, с. 177].

Ми погоджуємося з наведеною тезою та підкреслюємо, що правові засоби вступають в дію на конкретній стадії механізму правового регулювання. При цьому, застосування заходів відповідальності виступає останнім етапом його дії.

Аналіз окремих норм чинного законодавства свідчить про можливість одночасного застосування різнопланових санкцій. Наприклад, відповідно до ч.1,ст. 236 ГК України передбачено право кредитора поряд із застосуванням оперативно-господарських санкцій вимагати також відшкодування збитків. Як відомо, зазначені засоби є формами реалізації господарських санкцій згідно з ч.2 ст.217 ГК України [1]. Постанова в один ряд різноманітних заходів впливу має наслідком змішування, або взагалі ігнорування їх видових ознак та порушення загальних принципів застосування відповідальності. Щодо іншого аргументу, запропонованого О. Е. Лейстом на підтвердження своїх поглядів, закріплення у санкціях правових норм розмірів відповідальності не дає підстав ототожнювати ці поняття. Зазвичай, санкція розуміється як міра відповідальності.

Компетентний орган чи сторона договору застосовуючи санкцію, визначає остаточні розміри відповідальності з урахуванням обставин конкретної справи. Об'єднання відповідальності та санкцій за критерієм нормативної визначеності веде до повного ігнорування правозастосовчої сторони предмету цього дослідження. Адже, ототожнення вказаних юридичних об'єктів тягне за собою співпадіння нормативно визначених і застосованих розмірів покарання. Хоча, як відомо самі розробники даної концепції відповідальності не виключають випадки індивідуалізації відповідальності, на відміну від загального характеру санкцій [8, с. 54]. З урахуванням вище викладеного, слід погодитися з думкою про неможливість ототожнення понять господарсько-правова відповідальність та господарські санкції.

Однак, в системі правових засобів існують окремі міри, які відповідають розглянутій моделі співвідношення відповідальності та санкцій. Мова йде про передбачену у імперативних нормах закону неустойку, адміністративно-господарські штрафи та деякі інші види господарських санкцій, розмір яких може співпадати з розміром відповідальності. Іншими словами, при застосуванні санкцій, розмір, котрих встановлений у імперативних нормах, нормативна і суб'єктивна сторони відповідальності співпадають. Слід уточнити, обсяг відповідальності та санкцій є однаковими лише у випадку, коли вони мають абсолютно визначений характер. Це означає, що не кожна передбачена законом санкція тягне за собою однакові наслідки для правопорушника [15, с. 177]. Прикладом для вище сказаного може бути норма, закріплена у ч.1 ст. 231 ГК України, якою визначені розміри неустойки, що застосовуються до суб'єктів господарювання державного сектору економіки за порушення зобов'язань, котрі виникають на підставі державних контрактів чи фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Однак, у нормах закону чи умовах договору можуть бути встановлені інші розміри санкцій, ніж ті, що передбачені у ч.1 ст. 231 ГК України, якщо заборона на зміну розміру неустойки прямо не впливає зі змісту інших законів [1]. Отже, співпадіння розмірів відповідальності та санкцій практично неможливе, і скоріше є винятком із загального правила про

індивідуально визначений характер господарсько-правової відповідальності.

Широку підтримку у наукових дослідженнях отримала точка зору, відповідно до якої поняття санкції включає відповідальність. Вихідним положенням цієї концепції стало визначення підстав застосування, форм та розмірів заходів впливу у санкціях правових норм. Це дозволило розробникам даної концепції об'єднати різні заходи у поняття санкції головним чином за їх родовими ознаками.

В межах цієї моделі всі міри примусу прийнято поділяти на:

- міри відповідальності;
- міри захисту суб'єктивних прав.

З наведеної думки слідує, що в основу цієї концепції була покладена нормативна модель праворозуміння. Підтвердженням цьому слугує дослідження одного з розробників названої моделі Г. Кельзена, який створив основу для наведеної класифікації санкцій. Науковець вважав, що вказане поняття існує у двох формах; у формі покарання, у вузькому розумінні цього терміну і у формі примусового виконання покладених обов'язків. Обидві групи санкцій виражаються у настанні для порушника негативних майнових наслідків, позбавленні певних прав [8, с. 55]. Ці обставини стали приводом для об'єднання в єдине поняття санкції всіх форм впливу на правопорушника, а саме: санкція - це міра державного примусу, що застосовується до правопорушника і виступає негативною оцінкою держави. Об'єднання у єдине поняття різноманітних засобів сприяє усуненню дублювання спільних для заходів впливу норм та забезпечує їх послідовне застосування на всіх стадіях механізму правового регулювання. Використання поняття санкції у широкому розумінні має важливе значення при побудові кодифікованих актів. Окрім зменшення випадків дублювання однорідних норм, використання загального поняття санкції дозволяє об'єднувати конкретні міри впливу в правові інститути.

В наукових дослідженнях, присвячених співвідношенню відповідальності та способів захисту суб'єктивних прав, були сформульовані ознаки названих понять. До числа спільних рис санкцій та відповідальності належать: вказані

міри є санкціями, заходами державного примусу і реалізуються в межах охоронних відносин; вони мають правовідновлювальний характер, спрямовані на захист суб'єктивних прав; і заходи відповідальності, і способи захисту суб'єктивних прав, спрямовані на правопорушника, можуть бути реалізовані у добровільному порядку, проте завжди мають ретроспективний характер; для захисту суб'єктивних прав можуть бути застосовані одночасно кілька заходів відповідальності або способів захисту.

В свою чергу, критеріями для розмежування відповідних заходів є безеквівалентний характер відповідальності і можливість їх заміни іншими методами впливу, що належать до однієї форми [18, с. 13].

Не дивлячись на спробу охопити наведеною класифікацією особливості відповідальності та способів захисту суб'єктивних прав, багато проблем залишилися поза увагою, а окремі ознаки санкцій мають дискусійний характер. Перш за все, О. Заярний зазначає, що важко погодитися з думкою, згідно з якою заходи, що охоплюються поняттям санкція, є мірами державного примусу. Примус - ознака властива праву в цілому. Її використання при дослідженні господарсько-правової відповідальності веде до знищення межі між окремими інструментами у механізмі правового регулювання. Існує ще одна обставина, яка не дозволяє розглядати відповідальність та способи захисту прав, як міри державного примусу. Мова йде про можливість добровільної реалізації господарсько-правової відповідальності суб'єктами господарювання. Якщо розглядати всі санкції, як міри примусу, доведеться визнати, що суб'єкт господарювання буде позбавлений права добровільно відшкодувати збитки чи сплатити неустойку і змушений чекати пред'явлення претензії. Звичайно, це суперечить ряду норм ГК України, зокрема, ч.1 ст, 222, ч.1 ст, 224 та ч, 1, ст.226 ГК України. До того ж діюче законодавство стимулює боржника до добровільної реалізації відповідальності. Зокрема, при розгляді спорів про відшкодування збитків суд застосовує ціни, які існували на день подання позову, а в окремих випадках, ціни, які діють на день винесення судового рішення. Зважаючи на різницю у строках добровільного та примусового виконання обов'язку з

відшкодування збитків, для боржника можуть виникнути додаткові несприятливі наслідки, пов'язані зі зміною ціни складових елементів відшкодування збитків [8, с. 55].

Ми приєднуємося до обґрунтованої в літературі позиції, відповідно до якої поняття відповідальність включає у свій зміст санкції. Прихильники цього погляду розглядають відповідальність як вплив на майнові інтереси боржника, шляхом застосування передбачених у нормах закону чи договору санкцій. Слід зазначити, що санкція передбачає кількісні зміни, які виникають для боржника у випадку вчинення ним правопорушення, але не завжди співпадає з відповідальністю, яка настає для правопорушника.

Для застосування господарсько-правової відповідальності необхідно доведення передбачених у законі підстав, які перебувають за межами санкцій. Існування санкції не завжди тягне за собою реалізацію відповідальності у суб'єктивному аспекті цього поняття, адже діюче законодавство не передбачає автоматичного застосування відповідальності за вчинене правопорушення. Вирішення питання про притягнення до відповідальності, як правило, залежить від волевиявлення управленої сторони. Фактично це означає, що безпосередній вплив на економічні інтереси боржника у формі зменшення наявного у боржника майна чи створення для нього організаційних труднощів утворює відповідальність у суб'єктивному розумінні даного поняття [8, с. 53-54].

Отже, санкція як міра, форма та засіб відповідальності, проходячи по різних стадіях механізму правового регулювання, забезпечує покладення на правопорушника додаткового обов'язку. Його реалізація становить зміст відповідальності, настання котрої є завершальною стадією механізму правового регулювання. Господарсько-правова відповідальність будучи багатоплановим поняттям включає господарські санкції, що утворюють відповідальність у нормативному розумінні цього поняття. Зміст санкцій визначає форму відповідальності та характер наслідків, що настають для правопорушника, проте особливості виконання обов'язку, що становить зміст відповідальності перебувають поза межами дії санкцій [8, с. 56].

РОЗДІЛ 3

ВИДИ ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

3.1. Договірні санкції

У сфері господарювання застосовуються такі види господарських (договірних) санкцій:

1. Відшкодування збитків.
2. Штрафні санкції.
3. Оперативно-господарські санкції.

Вони застосовуються за ініціативою учасників господарських відносин [5, с. 496]. Розглянемо особливості цих санкцій детальніше.

Відшкодування збитків - це відновлення майнового стану учасника господарських правовідносин за рахунок іншого суб'єкта - правопорушника. Ця форма відповідальності передбачається як Господарським кодексом України (статті 224-229), так і Цивільним кодексом (статті 623-624, глава 82), численними законами, які регулюють договірні («Про концесії», «Про фінансовий лізинг» та ін.) і позадоговірні відносини («Про захист від недобросовісної конкуренції»).

О. М. Вінник виділив переваги та недоліки даної форми господарсько-правової відповідальності. Зокрема, перевагами можна назвати універсальність (застосовується і в горизонтальних, і в вертикальних відносинах, договірних та позадоговірних); передбачається законом, а, отже, не потребує спеціальної згадки про неї в договорі.

До недоліків науковець відносить складну для застосування форму господарсько-правової відповідальності, а саме: важко довести факт наявності збитків, їх обсяг (збитки можуть виникнути через значінні проміжок часу; до того ж існуючі методики визначення складу і розміру збитків є недосконалими). Крім того, необхідно довести наявність усіх елементів об'єктивної сторони складу правопорушення (протиправну поведінку особи, що заподіяла збитки; наявність збитків, їх склад і розмір; причинний зв'язок між протиправною поведінкою і заподіяними збитками), а також вину порушника (питання

доведення вини порушника постає у тих випадках, коли він намагається довести відповідно до ч. 2 ст. 218 ГК України наявність підстав, що виключають його відповідальність) [4, с. 417-418].

Склад збитків визначається статтями 224-225 ГК України:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;

- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;

- неодержаний прибуток (втрачена вигода), та який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;

- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом [1].

Слід мати на увазі, що в господарському праві застосовується як принцип повного відшкодування збитків, так і обмеження застосування цього принципу, що відбувається шляхом: по-перше, заборони стягувати певну складову збитків (виконавець за договором на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт зобов'язаний відшкодувати замовнику реальні збитки у межах ціни робіт, в яких виявлено недоліки, якщо договором встановлено, що вони підлягають відшкодуванню в межах загальної ціни робіт за договором; упущена вигода підлягає відшкодуванню лише у випадках, встановлених законом - ч. 2 ст. 900 ЦК України); по-друге, заборони стягувати збитки взагалі (у разі застосування виключної неустойки); по-третє, обмеження іншим шляхом (відповідно до ст. 352 Кодексу торговельного мореплавства відповідальність судновласника за його договірними зобов'язаннями обмежується щодо будь-яких вимог встановленою цим кодексом сумою, розмір якої залежить від місткості судна.

При визначенні розміру збитків застосовуються такі правила визначення їх розміру:

- у разі задоволення боржником у добровільному порядку вимоги сторони, яка зазнала збитків, зазвичай (якщо інше не передбачено законом або договором) враховуються ціни, що існували за місцем виконання зобов'язання на день задоволення боржником у добровільному порядку вимоги сторони, яка зазнала збитків, а у разі якщо вимогу не задоволено у добровільному порядку - на день подання до суду відповідного позову про стягнення збитків;

- у разі якщо вимогу не задоволено у добровільному порядку, враховуються ціни, що існували на день подання до суду відповідного позову про стягнення збитків.

Проте суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, виходячи з конкретних обставин, беручи до уваги ціни на день винесення рішення суду. Сторони господарського зобов'язання мають право за взаємною згодою заздалегідь визначити погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами. Не допускається погодження між сторонами зобов'язання щодо обмеження їх відповідальності, якщо розмір відповідальності для певного виду зобов'язань визначений законом.

Відшкодування збитків застосовується в претензійно-позовному порядку [4, с. 418-419].

Штрафні санкції - це господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання чи неналежного виконання господарського зобов'язання.

Згідно зі ст. 50 ЦК України неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума чи інше майно, яке боржник повинен передати кредитору у випадках порушення боржником зобов'язання. Штрафом є неустойка, яка вираховується у відсотках від суми невиконаного чи неналежним чином виконаного зобов'язання. Пенею є неустойка, яка вираховується у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочки зобов'язання.

Правом застосовувати штрафні санкції наділені такі суб'єкти: суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, які наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на підставі відносин власності [5, с. 497].

У ч. 2 ст. 231 ГК України передбачені конкретні розміри штрафних санкцій, які стягуються при порушенні господарського зобов'язання, у якому хоча б однією із сторін є суб'єкт господарювання, який належить до державного сектора економіки, чи порушення пов'язане з виконанням державного контракту, чи виконання зобов'язання фінансується за рахунок Державного бюджету чи за рахунок державного кредиту:

- за порушення умов зобов'язання щодо якості (комплектності) товарів (робіт, послуг) стягується штраф у розмірі 20% вартості неякісних (некомплектних) товарів (робіт, послуг);

- за порушення строків виконання зобов'язання стягується пеня у розмірі 0,1% вартості товару (робіт, послуг), щодо якого допущена про-строчка виконання за кожен день прострочки, а за прострочку більше 30 днів додатково стягується штраф у розмірі 7% вказаної вартості.

У випадках, якщо розмір штрафних санкцій законом не визначений, то санкції застосовуються у розмірі, передбаченому договором.

Штрафні санкції за порушення грошових зобов'язань встановлюються у відсотках, розмір яких визначається облікова ставка Національного банку України за весь час користування чужими коштами, якщо інший розмір не передбачений законом чи договором. У внутрішньогосподарських відносинах розмір штрафних санкцій, а також відшкодування збитків визначається суб'єктом господарювання. Вимогу щодо виплати штрафних санкцій може заявити учасник господарських відносин, права або законні інтереси якого порушені, а у випадках, передбачених законом - уповноважений орган, який наділений господарською компетенцією [1].

Оперативно-господарські санкції - це заходи оперативного впливу на правопорушника, які застосовуються сторонами зобов'язання в односторонньому порядку з метою припинення чи попередження повторення порушень зобов'язання. На відміну від штрафних санкцій, які можуть бути передбачені як в законі, так і в договорі, оперативно-господарські санкції можуть бути передбачені тільки в договорі. Однією з важливих особливостей оперативно-господарських санкцій є те, що вони можуть застосовуватися незалежно від відсутності чи наявності вини суб'єкта господарювання [5, с. 498].

У господарських договорах сторони можуть передбачати використання таких видів оперативно-господарських санкцій:

- одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною із звільненням її від відповідальності за це в разі порушення зобов'язання другою стороною;

- відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежно або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;

- відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;

- відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунка боржника в безакцентному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію тощо);

- встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

- відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин зі стороною, яка порушує зобов'язання.

Перелік оперативно-господарських санкцій, встановлений у ч. 1 ст. 236 ГК України, не вичерпний. Сторони можуть передбачати в договорі також інші оперативно-господарські санкції [11, с. 74-75].

Підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарських зобов'язань іншою стороною. Ці санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання. Порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором. Якщо сторона не згодна із застосуванням санкції, вона може звернутися до суду із заявою про відміну такої санкції та відшкодування збитків, спричинених її застосуванням. Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій [5, с. 498].

3.2. Адміністративно-господарські санкції

Одним із видів санкцій, які можуть застосовуватися за правопорушення у сфері господарювання є адміністративно-господарські санкції. Ці санкції застосовуються органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, мають не тільки майновий, а і організаційно-правовий характер, та спрямовані на припинення правопорушень суб'єктів господарювання та ліквідацію їх наслідків. Адміністративно-правові санкції можуть бути встановлені виключно законами [5, с. 499].

Види адміністративно-правових санкцій:

1. Вилучення прибутку (доходу) - прибуток (доход), який отриманий суб'єктом господарювання внаслідок порушення встановлених законодавством правил здійснення господарської діяльності, а також сума прихованого (заниженого) доходу (прибутку) чи суми податку, який не сплачений за прихований об'єкт оподаткування, підлягає вилученню в доход відповідного бюджету.

2. Адміністративно-господарський штраф - це грошова сума, яка виплачується суб'єктом господарювання у відповідний бюджет у разі порушення ним встановлених правил здійснення господарської діяльності [5, с. 499-500].

3. Стягнення зборів (обов'язкових платежів) - застосовується у разі порушення суб'єктом господарювання встановлених правил обліку або звітності щодо сплати зборів (обов'язкових платежів) або їх несплати чи неповної сплати сума, яку належить сплатити, стягується до відповідного бюджету. Крім того, із суб'єкта господарювання у визначених законом випадках може бути стягнуто штраф у розмірі до 50% належної до сплати суми збору (обов'язкового платежу) [11, с. 75].

4. Призупинення операцій за рахунками суб'єктів господарювання. При відмові органів управління чи посадових осіб суб'єктів господарювання у проведенні документальної перевірки чи в недопущенні робітників податкових органів для обстеження приміщень, які використовуються для здійснення

господарської діяльності, ненадання податковим та іншим органам чи їх посадовим особам встановленої законом звітності, розрахунків, декларацій чи інших документів, пов'язаних зі сплатою податків, зборів (обов'язкових платежів), операції цього суб'єкта за його рахунками в установах банку призупиняються [5, с. 500].

5. Застосування антидемпінгових заходів - здійснюється у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України [11, с. 76].

6. Припинення експортно-імпортних операцій. При недобросовісній конкуренції, розміщенні валютних цінностей з порушенням встановленого порядку на рахунках і вкладах за межами України, а також в інших випадках, якщо дії учасників зовнішньоекономічної діяльності завдають шкоди економіці України, експортно-імпортні операції таких суб'єктів господарювання припиняються.

7. Застосування індивідуального режиму ліцензування. За порушення суб'єктами господарювання правил здійснення зовнішньоекономічної діяльності щодо антимонопольних заходів, заборони недобросовісної конкуренції та інших правил, зазначених у ч. 1 ст. 239 ГК України, якими встановлюються певні обмеження чи заборони у здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, до таких суб'єктів може застосовуватись індивідуальний режим ліцензування. Порядок і строки застосування індивідуального режиму ліцензування встановлюються законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність».

8. Призупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності.

9. Анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності.

10. Обмеження чи призупинення діяльності суб'єкта господарювання. Здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється. У разі

здійснення суб'єктом господарювання господарської діяльності з порушенням екологічних вимог ця діяльність може бути обмежена або зупинена Кабінетом Міністрів України або іншими уповноваженими органами в порядку, встановленому законом [11, с. 76].

11. Скасування державної реєстрації та ліквідація суб'єкта господарювання.

Вказаний перелік адміністративно-правових санкцій не є вичерпним - інші види адміністративно-правових санкцій можуть бути передбачені Господарським Кодексом та іншими законами [5, с. 499].

ВИСНОВОК

Господарсько-правову відповідальність можна визначити як застосування господарських санкцій, що здійснюється за допомогою державного примусу і виражається в суспільному осуді винного правопорушника і покладанні на нього додаткових обтяжень майнового характеру або позбавленні його суб'єктивного права.

Господарсько-правовій відповідальності властиві як загальні, так і специфічні риси, а саме: юридичною підставою відповідальності може бути не лише нормативно-правовий акт, але і укладений з дотриманням встановлених вимог господарський договір; суб'єктом, до якого можуть бути застосовані форми господарсько-правової відповідальності може бути тільки суб'єкт господарювання; змістом відповідальності є додатковий обов'язок, що реалізується в межах охоронних відносин, якого не існувало до моменту вчинення правопорушення; застосування господарсько-правової відповідальності має наслідком зменшення наявного майна правопорушника, чи створення для нього додаткових організаційних труднощів у процесі здійснення господарської діяльності; господарсько-правова відповідальність одночасно виступає покаранням для порушника і способом захисту (відновлення) прав управненої сторони; за загальним правилом реалізація відповідальності заснована на презумпції вини боржника.

Господарськими санкціями визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Господарсько-правова санкція становить визначену безпосередньо законом або договором міру (масштаб, величину) відповідальності правопорушника. Це гранична величина майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосувати до нього кредитор або відповідний орган (суд). Слід підсумувати, що не всяке застосування санкцій є відповідальністю, а лише вчинене від імені держави у встановленому порядку і реалізоване у виді примусу до деліквента.

Застосування господарських санкцій повинно гарантувати захист прав і

законних інтересів громадян, організацій та держави, у тому числі відшкодування збитків учасникам господарських відносин, завданих унаслідок правопорушення, та забезпечувати правопорядок у сфері господарювання.

В юридичній літературі часто постає проблема співвідношення відповідальності та санкцій. Зокрема, поширеними є наступне: відповідальність і санкції є рівнозначними поняттями; поняття санкції включає у свій зміст відповідальність; відповідальність є більш широким поняттям і включає у свій зміст санкції. Ця класифікація має значну наукову цінність, яка полягає у встановленні видових ознак відповідальності чи санкцій, які згодом відображаються на законодавчому рівні і у практичній діяльності учасників господарських відносин.

Ми приєднуємося до обґрунтованої в літературі позиції, відповідно до якої поняття відповідальність включає у свій зміст санкції. Прихильники цього погляду розглядають відповідальність як вплив на майнові інтереси боржника, шляхом застосування передбачених у нормах закону чи договору санкцій. Слід зазначити, що санкція передбачає кількісні зміни, які виникають для боржника у випадку вчинення ним правопорушення, але не завжди співпадає з відповідальністю, яка настає для правопорушника.

У сфері господарювання застосовуються такі види господарських (договірних) санкцій: відшкодування збитків; штрафні санкції; оперативно-господарські санкції. До суб'єктів господарювання за порушення ними правил здійснення господарської діяльності застосовуються також і адміністративно-господарські санкції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року, із наступними змінами та доповненнями / Відомості Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Актуальні проблеми господарського права: навч. посіб. / за ред. В.С. Щербини. - К.: Юрінком Інтер, 2012. - 528 с.
3. Булгакова І. В. Господарське право України: навч. посіб. / І. В. Булгакова // К.; Прецедент, 2006. - 346 с.
4. Вінник О. М. Господарське право: навч. посіб. / О. М. Вінник; МОНУ. - 2-ге вид., змінене та доп. - Київ: Правова єдність, 2009. - 768 с.
5. Господарське право України: навч. посіб. / С. В. Несинова, В. С. Воронко, Т. С. Чебикіна; за заг. ред. С. В. Несинової. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 564 с.
6. Господарське право: підруч. / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. - Х.: Право, 2012. - 696с.
7. Господарське право: підруч. / Ю. Є. Атаманова та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - Х. : Право, 2012. - 693 с.
8. Заярний О. Співвідношення понять господарсько-правова відповідальність та господарсько-правові санкції / О. Заярний // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: юридичні науки. - 2010. - № 82. - С. 51-56.
9. Кикоть О. О. Поняття господарсько-правової відповідальності та її місце в системі права / О. О. Кикоть // Часопис Київського університету права. - 2012. - № 4. - С. 229-232.
10. Круглова О. В. Функції господарсько-правової відповідальності як виду юридичної відповідальності / О. В. Круглова // Сучасні тенденції в юридичній науці України. - м. Хмельницький, 24-25 квітня 2015. - С. 91-94.
11. Лебідь В. І. Господарське право: навч. посіб., 2-ге видання допов. і

пере роб. / В. І. Лебідь. - К.: Алерта, 2014. - 416 с.

12. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / За заг. ред. В. К. Мамутова. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - С. 354.

13. Новошицкий А. Н. Эффективность выполнения системой санкций компенсационной функции / А. Н. Новошицкий. - Донецк, 2005. - 93 с.

14. Подоляка А. М. Господарсько-правова відповідальність та сучасні засоби її застосування / А. М. Подоляка // Наше право. - 2010. - № 4, ч. 2. - С. 138-144.

15. Шевченко Н. М. Господарсько-правова відповідальність та господарські санкції / Н. М. Шевченко // Університетські наукові записки. - 2005. - № 3 (15). - С. 175-179.

16. Шишка Р. Б. Окремі аспекти господарсько-правової відповідальності / Р. Б. Шишка // Юридичний вісник. - 2015. - № 1 (34). - С. 129-133.

17. Шпомер А. Особливості господарської відповідальності у сфері економіки / А. Шпомер // Підприємництво, господарство і право. - 2012. - № 6. - С. 6.

18. Щербина В. Господарсько-правова відповідальність: галузевий підхід, особливості застосування та напрямки подальших наукових досліджень / В. Щербина // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка : юридичні науки. - 2013. - № 3 (97). - 10-16.

19. Щербина В. С. Господарське право: підруч. / В. С. Щербина. - К.: Юрінком інтер, 2013. - 480 с.